

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อย
เพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชน
ต.ธรรมเสน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

โดย พ.จ.อ.หญิงสมจิตร์ สวนแก้ว และคณะ

กันยายน 2555

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมา	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์	2
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 ข้อมูลทั่วไป	
2.1 สภาพบริบทพื้นที่บ้านเขาน้อย	3
2.2 วิถีชุมชนของบ้านเขาน้อย	4
2.3 สถานการณ์ของการดูแลรักษาป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	8
บทที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินงาน	
3.1 ขั้นตอนการดำเนินงาน	11
3.2 ประเด็นศึกษา	11
3.3 รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงาน	11
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	
4.1 ประวัติศาสตร์และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนบ้านเขาน้อย	17
4.2 ข้อมูลทางกายภาพและระบบภูมินิเวศของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย	17
4.3 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	18
4.4 วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน	18
4.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านเขาน้อยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	19
4.6 การจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา	19
4.7 วิธีการสืบทอดการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นในอดีต	19
4.8 มุมมองทัศนคติของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชน	20
4.9 แนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน	20
บทที่ 5 สรุปและการวิเคราะห์ผล	
5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเขาน้อย	24
5.2 แนวทางการจัดการป่าเขาน้อย	24
5.3 บทเรียนที่ได้จากการวิจัย	25
ภาคผนวก	27

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

หมู่บ้านเขาน้อยตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลธรรมเสน อำเภอบัวราชบุรี อยู่ห่างจากอำเภอบัวราชบุรีประมาณ 20 กิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 922 คน หมู่บ้านเขาน้อยตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มสลับกับเนินเขาและเป็นเขาน้อย จึงเรียกว่าบ้านเขาน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนา นอกจากนปีที่ทำอ้ายน้ำฝนและยังมีการทำนาปรังที่อาศัยน้ำชลประทาน และอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย ปลูกผัก รับจ้าง ลักษณะยังเป็นชุมชนชนบท อยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน ปัจจุบันชุมชนได้รับการพัฒนาด้านวัตถุ ด้านอุปโภคบริโภคอย่างมาก

บ้านเขาน้อยมีป่าชุมชน เนื้อที่ประมาณ 52 ไร่ อยู่กลางหมู่บ้าน ล้อมรอบด้วยบ้านครัวเรือนของสมาชิกเป็นคันทุนทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้าน เป็นแหล่งอาหาร เช่น หน่อไม้ เห็ดต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์ด้านการยังชีพอื่น ๆ เช่น การทำเกษตร แหล่งเชื้อเพลิงในครัวเรือน ในระยะที่ผ่านมาได้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชนมาใช้เป็นประโยชน์จำนวนมาก ทำให้ป่าชุมชนทรุดโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะมีความพยายามในการแก้ปัญหาแต่ก็ยังไม่เกิดผลเท่าที่ควร ในปี พ.ศ.2546 ผู้นำชุมชนและแกนนำบางส่วนได้เห็นตรงกันว่าจะนำป่าชุมชนบ้านเขาน้อยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน เพื่อเป็นอีกหนึ่งหนทางในการปกป้องดูแลป่าชุมชน แต่ก็ยังไม่ได้รับการอุดหนุนด้านความรู้และความพร้อมในการจัดการป่าอย่างเพียงพอ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรักษาป่าชุมชน และรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อดูแลรักษา ร่วมกันกำหนดกติกาการดูแลรักษาป่าชุมชนโดยภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างง่าย ๆ มีการประกาศปิดป่าเพื่อเป็นการกั้นตัวและมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้ชุมชนเห็นคุณค่าของป่าชุมชน เช่น มีพระพุทธรูปมาปักกลด และจัดทำบุญในบริเวณป่าชุมชน เพื่อต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกกลุ่มทุกช่วงวัย จึงยังทำให้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยอยู่ในสภาพที่มีความอุดมสมบูรณ์ระดับหนึ่ง

ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากป่ามากแต่ก็อยากเห็นป่ามีความอุดมสมบูรณ์ เพราะยังต้องใช้ชีวิตพึ่งพากับป่า จากบทเรียนการดำเนินของคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งเป็นแกนหลัก ทำให้เกิดความต้องการที่จะผลักดันให้เกิดกระบวนการสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าของป่าชุมชนอยู่ในสำนึกอย่างแท้จริง มีรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์จากป่าสอดคล้องกับการหาอยู่หากินของชุมชน และที่สำคัญการสืบทอดคุณค่าของป่าชุมชนสู่รุ่นลูกหลาน ที่นับวันจะมีความสัมพันธ์ห่างเหินไปจากป่าชุมชนอย่างมาก เห็นป่าเป็นเพียงแค่ป่า แต่ไม่ได้รับรู้ถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างป่ากับชุมชน และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่คนรุ่นเก่าได้มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาป่า ถ้าคุณค่าของป่าชุมชนได้ถูกสร้างขึ้นในจิตสำนึกของคนรุ่นลูกหลานจริง ๆ ด้วยวิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติสัมผัสจากของจริงมากกว่าการรับรู้ผ่านเฉพาะในตำราเรียน เช่น ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนได้รับรู้มาตลอดทั้งชีวิต จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยอยู่รับใช้ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

1.2 คำถามวิจัย : แนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชนควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านเขาน้อยกับป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการป่าที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน
3. เพื่อค้นหาแนวทางวิธีการอนุรักษ์และสืบทอดการจัดการป่าชุมชนสู่รุ่นเด็กและเยาวชน

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนบ้านเขาน้อย
2. ได้แนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน
3. ชุมชนสามารถสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์ป่าชุมชนสืบต่อไป

บทที่ 2 ข้อมูลทั่วไป

2.1 สภาพบริบทพื้นที่บ้านเขาน้อย

หมู่บ้านเขาน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ต.ธรรมเสน อ.โพธาราม จ.ราชบุรี อยู่ห่างจากอำเภอ โพธารามประมาณ 23 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีประมาณ 16 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 100 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรมากที่สุดในตำบล โดยหมู่ที่ 6 สามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ ออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. บ้านเขาน้อย
2. บ้านดอนตะกุก
3. บ้านทางหลวง
4. บ้านดอนตะครอง
5. บ้านดงสะแก

โดยหมู่บ้านเขาน้อยมีประชากรทั้งหมด จำนวน 922 คน แบ่งเป็น ชาย 483 คน และ หญิง 439 คน (ข้อมูลจาก อบต.และสถานีอนามัยตำบลธรรมเสน)

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 (บ้านเขาพระ)
ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 8 (บ้านโคกแจ้ง)
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ที่ 1 (บ้านธรรมเสน) และ หมู่ที่ 2 (บ้านเตาอิฐ)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่ที่ 7 (บ้านเนินม่วง) และ หมู่ที่ 11 (บ้านเกาะตาพูด)

ลักษณะภูมิประเทศ สังคมและเศรษฐกิจ

หมู่บ้านเขาน้อย มีเนื้อที่โดยประมาณ 4,528 ไร่ หรือ ประมาณ 7,245 ตารางกิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีคลองส่งน้ำชลประทานไหลผ่าน สภาพดินส่วนหนึ่งเป็นดินร่วน หรือดินร่วนปนทราย เหมาะกับการทำนาค้า และอีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ลาดเชิงชัน มีความลาดมากกว่า 35% ซึ่งไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพดั้งเดิมของประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเขาน้อยก็คือการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ การทำนา ทำสวน จับปลา ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพดั้งเดิมอยู่เพียงแต่เพิ่มอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในแรงงานหนุ่มสาว

ลักษณะการก่อตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านอยู่ในชุมชนติดกับบ้านญาติพี่น้อง ลักษณะครอบครัวมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวใหญ่ ซึ่งมีทั้งลักษณะของบ้านไม้เก่า คือเป็นบ้านไม้ได้ดูสูง หลังคามุงแฝก มุงสังกะสีและกระเบื้อง ฝาบ้านเป็นฝาไม้ขัดหรือไม้กระดาน และบ้านแบบสมัยใหม่ คือมีลักษณะการสร้างแบบบ้านปูนชั้นเดียวอยู่ติดกับพื้น หรือสร้างด้วยอิฐบล็อก

ผู้นำหมู่บ้านตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน

1. ผู้ใหญ่เพิ่ม	พุกกำเนิด	(บ้านทางหลวง)
2. ผู้ใหญ่กั้ง	พันธุ์แสงสวัสดิ์	(บ้านดงสะแก)
3. ผู้ใหญ่หม้อ	จำกำเนิด	
4. ผู้ใหญ่ชู	คุ้มเกิด	(บ้านทางหลวง) เป็นผู้ใหญ่ 7 ปีได้แต่งตั้งเป็นกำนัน
5. ผู้ใหญ่เกิด	พุกกำเนิด	(บ้านเขาน้อย)
6. ผู้ใหญ่พุ่ม	เสนารธรรม	(บ้านดงสะแก)

7. ผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัลย์ (บ้านเขาน้อย) เป็นผู้ก่อตั้งชุมชนเขาน้อย
8. ผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวัลย์ (บ้านทางหลวง) ผู้ใหญ่คนปัจจุบัน

กลุ่ม/กองทุน/ประชาคม ของหมู่บ้านเขาน้อย

1. กองทุนหมู่บ้าน
2. ประชาคมหมู่บ้าน
3. กลุ่มกองทุนเงินแสน
4. กลุ่มออมทรัพย์
5. กลุ่มสตรี
6. อ.ส.ม.
7. ชมรมเสริมสุขภาพ
8. กลุ่มฉาปนกิจหมู่บ้าน(ร่วมกับฉาปนกิจตำบลธรรมเสน)

2.2 วิถีชุมชนของบ้านเขาน้อย

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนบ้านเขาน้อย เช่น นายชวน จำเริญ นายชัย จินอ่อน ฯลฯ พอสรุปใจความได้ว่า ชุมชนบ้านเขาน้อยน่าจะเป็นชาวไทยเชื้อสายเขมรลาวเดิม ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือ “8 ชาติพันธุ์ในราชบุรี” ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จ.ราชบุรี พ.ศ.2544 ได้กล่าวไว้ว่า “ประวัติความเป็นมา ชาวไทยเชื้อสายเขมรใน จ.ราชบุรี หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ชาวไทยเขมรลาวเดิม นั้น เป็นกลุ่มชนที่อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ใน จ.ราชบุรี ตั้งแต่เมื่อใด ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดแต่จากข้อความที่ปรากฏในพระราชพงสาวดารในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้กล่าวไว้ว่า

“ครั้นกองทัพไทย เลิกกลับมา สมเด็จพระนารายณ์ราชา ก็พากองทัพยวนขึ้นมารักษาเมืองดังกล่าว เจ้าพระยาจักรีเดินทัพมากลางทาง ทราบว่ายวนมาช่วยเขมร ก็กวาดต้อนครอบครัวเมืองบาราย เมืองโพธิสัตว์ และจับได้ขุนนางเขมร คือ พระยามราชชื่อ ควร พระยารามเคชะ ชื่อ มู พระยาไกร ชื่อ ลาย พระยาแสนท้องฟ้า ชื่อ ลาย รวมกับครอบครัวที่ได้ในครั้งนั้นหมื่นเศษ ส่งเข้ามากรุงธนบุรี แล้วยึดเอาเมือง พระตะบองเมืองนครเสียมราฐรักษาไว้ครอบครัวเขมรที่เข้ามาครั้งนั้น เจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองราชบุรี”

ข้อความดังกล่าวเป็นหลักฐานที่สำคัญที่แสดงไว้แน่ชัดว่า เมื่อปี พ.ศ. 2314 ในสมัยกรุงธนบุรี มีการกวาดต้อนชาวเขมร จำนวนมากมายไว้ที่เมืองราชบุรี แต่ภายหลังจากนี้แล้ว ไม่มีเอกสารใดที่กล่าวถึงชาวเขมรกลุ่มนี้อีกเลย และชาวไทยเชื้อสายเขมร ใน จ.ราชบุรี เหล่านี้ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ตามสำเนียงภาษาพูดที่ใช้สื่อสารกันคือ กลุ่มที่เรียกตัวเองกับภาษาที่พูดว่า “เขมรลาวเดิม” และอีกกลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาเขมรแบบเดียวกับเขมรในกัมพูชา ถึงแม้จะมีสำเนียงภาษาพูดที่ต่างกัน แต่ก็ยังรวมเรียกชาวไทยเชื้อสายเขมรเหล่านี้ว่า ไทยเขมรลาวเดิม

ชาวเขมรลาวเดิมตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ ใน จ.ราชบุรี บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในพื้นที่ อ.เมือง ในบางส่วนของ ต.คู่งกระดิน ต.คู่งน้ำวน อ.ปากท่อ ต.วัดยางงาม ม.3 บ้านกอไผ่, ต.บ่อกระดาน บ.หัวถนน และบางส่วนของ ต.คอนทราย ที่หมู่บ้านหนองจอก, อ.วัดเพลง บริเวณวัดศรีทราธาราษฎร์ บ้านนางสูง, ต.เกาะศาลพระ บ้านคลองขนอน คลองพะเนา บ้านโคกพริก, อ.บางแพ ที่ ต.หัวโพ บ้านดอนมะขามเทศ ต.วังเย็น บ้านเตาอิฐ บ้านหนองม่วง, ต.วัดแก้ว บ้านเสาธง บ้านท่าบง ต.บางแพ บ้านท่าราบ ฯลฯ

ไทยเขมรลาวเดิมกลุ่มที่พูดภาษาลาวคล้ายคลึงกับภาษาเขมร นั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บริเวณ อำเภอปากท่อ และคงเป็นชุมชนขนาดใหญ่ อีกทั้งสำเนียงภาษาพูด ที่เป็นแบบเขมร จึงทำให้มีชื่อเรียกไทยเขมรลาวเดิมกลุ่มนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “เขมรปากท่อ” ตัวอย่างภาษาพูด เช่น

เดอนำม้อ	หมายถึง	ไปไหนมา
คำบาย	”	หุงข้าว
ชีบายเหยยเน้อว	”	กินข้าวหรือยัง
พ้อกตึก	”	ดื่ม
บอง	”	พี่
ปะโอน	”	น้อง
ที่อยู่อาศัย		

ลักษณะชุมชนการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไทยเขมรลาวเดิม จะปลูกสร้างบ้านเรือน ติดต่อกันเป็นหมู่ หมู่ละหลายสิบหลังคาเรือน เนื่องจากชาวไทยเขมรลาวเดิม เป็นกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติแน่นแฟ้นมาก มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด ยึดถือบ้านพ่อแม่เป็นศูนย์กลางและผูกพันกันระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย รูปทรงบ้านเรือน ในอดีตจะเป็นบ้านยกใต้ถุนสูง หลักคามุงจาก หรือหญ้าคา ฝาบ้านเป็นไม้ไผ่ หรือฝากระดาน โดยเฉพาะหลังคาบ้านมีลักษณะพิเศษ คือ มุงเป็นผืนเดียวกันตลอดทุกหลังคาเรือน เมื่อขึ้นบันไดบ้านแล้วสามารถไปเรือนหลังอื่นได้ โดยไม่ต้องลงจากบันไดบ้านเดิม เพราะแต่ละบ้านจะมีไม้กระดานพาดถึงบ้านต่อบ้าน

การแต่งกาย

ในอดีต ผู้ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอตั้งเป็นกระดุมห้าเม็ด และเด็กชายจะสวมเครื่องประดับ คือ กำไลข้อมือ และกำไลข้อเท้า ผู้หญิงจะนุ่งผ้าโจงกระเบน เช่นเดียวกับชาย สวมเสื้อรัดรูปแขนกระบอก หรือหญิงสูงอายุจะใส่ผ้าแถบรัดอก หรือเสื้อคอกระเช้า สวมผ้าไหมขาวแก่คอ หรือผ้าไหมทรง ดอกกระทุ้ม เช่นเดียวกับหญิงสูงอายุนิยมสวมเครื่องประดับเป็นสร้อยทอง กำไล แหวน ฯลฯ แต่ก่อนชาวไทยเขมรลาวเดิม จะทอผ้าไว้ใช้เอง โดยซื้อฝ้ายจากที่อื่นมาปั่นด้ายสำหรับใช้ทอผ้า แต่ปัจจุบันไม่มีการทอผ้าใช้แล้ว รวมทั้งเครื่องแต่งกายหรือทรงผมก็เป็นไปตามสมัยนิยม

การกินอยู่

วิถีชีวิตในอดีตของชาวไทยเขมรลาวเดิม ส่วนใหญ่ จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวน พืชสวนที่สำคัญ ได้แก่ มะม่วง และมะพร้าว ที่เริ่มทำกันมาในช่วง 30 – 40 ปี ที่ผ่านมามีอาหารการกิน ที่หาได้ในพื้นถิ่นทั่วไป เมื่อมีงานมากเกินบริโภค เช่น ปลา ก็มีการนำมาแปรรูป ทำเป็นน้ำปลา ปลาเค็ม ปลาร้า นำมาประกอบอาหารได้ในภายหลัง นอกจากนี้ยังมีการทำน้ำตาลโตนด สำหรับทำขนมหวาน เพื่อใช้เลี้ยงในงานมงคลต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมักจะรักษากันตามวิถพื้นบ้าน หรือกับหมอตามบ้าน โดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น พืชหายากหรือต่าง ๆ และงาดการใช้ของแสดงกับอาการป่วย เช่น ของหมักคอง ของขาว ส่วนเด็กที่ไม่สบาย มักใช้วิธีกวาดขา หรือฟันยา การละเล่นเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อว่างเว้นจากงานประจำ ของชาวไทยเขมรลาวเดิม ได้แก่ การเล่นพวงมาลัย ชักเย่อ มอญซ่อนผ้า ฝึกละลา ช่วงร่ำ และโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เด็ก ๆ มักจะเล่นหึ่งหรือสะบ้า เครื่องดนตรีประกอบคือ กลองยาว และปี่พาทย์

ความเชื่อศาสนา

คติความเชื่อของคนไทยเขมรลาวเดิมนั้นเชื่อและนับถือผีบรรพบุรุษ หรือ ผีอารักษ์ อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ เมื่อมีการจัดประเพณีงานบวช งานศพ หรือเมื่อหนุ่มสาวจะแต่งงานกันจะต้องสู่ขอตามประเพณี หรือฝากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำผิดจารีตประเพณี จะถูกผีบรรพบุรุษลงโทษ ทำให้เกิดความวิตต่าง ๆ แก่สมาชิกของครอบครัว หรือตัวเอง ฉะนั้นต้องเช่นผี ผีของชาวไทยเขมรลาวเดิม มีการแบ่งเป็นก๊ก ผีแต่ละก๊กจะกินเครื่องเช่นไม่เหมือนกัน บางก๊กกินไก่ หมู ขนมหัดหมา ขนมหัดแดง เหล้า หรือเป็ดปากทอง (คือเป็ดที่ใช้สร้อยทองคล้องที่ปากเรียกว่าเป็ดปากทอง) จะเช่นตอนเมื่อมีชายหนุ่มมาสู่ขอหญิงสาว ผีก๊กนี้เรียกว่าก๊กผีกินเป็ดปากทอง

ไทยเขมรลาวเดิม จะไหว้ผีในช่วงสารทสงกรานต์ ถ้าอยู่ที่บ้านก็ไหว้ที่บ้าน ภายในบ้านจะมีหิ้งผี ซึ่งจัดขึ้นในห้อง ๆ หนึ่งของบ้าน เมื่อถึงเวลาก็จุดธูปบอกกล่าวขอให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขเมื่อมีงานต่าง ๆ ก็ต้องเซ่นไหว้ บอกกล่าวเครื่องเซ่น ประกอบด้วย กล้วย 1 คู่, มะพร้าว 1 คู่, ข้าว 2 สำหรับลาวหวาน เหล้า ขนมน้ำเปียะ อย่างน้อย 10 คู่ ขนมน้ำจันอับ 1 คู่, ขนมน้ำบัว 1 คู่, ข้าวต้มมัด 1 คู่ (ขนมต้องให้ได้มากกว่า 10 อย่าง)

นอกจากจะนับถือผีตามบรรพบุรุษแล้ว ไทยเขมรลาวเดิม ยังเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง พระพุทธรูปตามศาสนพิธีเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนทั่วไป มีวัดและผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อร่วมความเป็นหนึ่งในกลุ่ม มีความสามัคคีเป็นเลิศ เห็นได้จากการตั้งบ้านเรือนติด ๆ กัน

นอกจากการนับถือผีนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดแล้ว ไทยเขมรลาวเดิม ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “ขวัญ” ด้วย โดยเฉพาะในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หลังจากที่ได้รับรักษาตามหมอตามบ้านแล้ว คนแก่จะทำพิธีเรียกขวัญ โดยมีสำหรับลาวหวาน เรียกว่า “มิ่งซิงขวัญ” ให้ขวัญมาอยู่กับตัว การผูกข้อมือ และมีญาติพี่น้องมาร่วมงานด้วย

ประเพณีของชาวไทยเขมรลาวเดิม แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและประเพณีในรอบปี

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

การเกิด

ชาวไทยเขมรลาวเดิม มีความเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” ดังนั้น เมื่อมีเด็กแรกเกิด ญาติผู้ใหญ่ จะนำทารกใส่กระด้ง แล้วกล่าวเรียกขวัญว่า “แม่เชื้อตองปลา แม่หาตองข้าว แม่เป้าแม่พิมพ์ แม่เลี้ยงเคยชม แม่นมเคยจูบ อย่ามาหลอก อย่ามาหลอน อย่ามาให้รอน ๆ อย่าหอนรี ๆ” แล้วจึงวางกระด้งลง

มีการเรียกขวัญอีกวิธีหนึ่ง คือ เมื่อเด็กเกิด หมอตำแยจะนำข้าวเปลือกใส่ตะกร้า พร้อมด้วยกล้วยสุก ขนมน้ำจันแดงต้มขาว ไปวางไว้ที่ไม้กระดานที่แม่นอนอยู่ไฟ แล้วเชิญผีบรรพบุรุษให้มากิน จากนั้นนำไปทิ้งที่ทางสามแพร่ง แล้วเดินกลับโดยไม่ให้หันไปมอง สำหรับแม่จะต้องอยู่ไฟอีกอย่างน้อย 7 – 15 วัน ระหว่างนี้แม่จะกินอาหารได้เพียงข้าวต้มเกลือหรือน้ำปลาเท่านั้นเมื่อออกไฟแล้วหมอตำแยจะผูกขวัญให้มารดาอีกครั้งหนึ่ง

ประเพณีแต่งงาน

การแต่งงานของคนไทยเขมรลาวเดิม นิยมจัดพิธีที่บ้านฝ่ายหญิง โดยฝ่ายชายจะจัดขบวนขันหมากแห่มาที่บ้าน ในขบวนขันหมากมีขนมใบไม้ ขนมน้ำเปียะ ขนมน้ำจันแดง ขนมน้ำจันขาว ขนมน้ำจันดำ เนื้อหมู ไก่ เป็ดซึ่งทั้งหมดต้องจัดเป็นจำนวนคู่ หลังจากมีการพูดคุยกันทั้งสองฝ่ายพอเป็นพิธี บ่าวสาวจะไหว้พ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย ต่อจากนั้นผู้อาวโส จึงผูกค้ายสีแดงขาว เพื่อเรียกขวัญให้คู่บ่าวสาว จากนั้นมีการเลี้ยงข้าวแก่ผู้ร่วมงาน การส่งตัวจะทำในตอนเย็น ผู้อาวโสให้ศีลให้พร และตามธรรมเนียมของคนไทยเขมรลาวเดิมในอดีตกล่าวว่าเมื่อลูกชายบ้านใดมาขอลูกสาว ผู้เป็นพ่อ แม่ต้องเรียกสินสอด คือ เรือนหอ 1 หลัง, และวัว 1 คู่เป็นทรัพย์สินที่จะใช้ในการดำเนินชีวิต หลังจากแต่งงานแล้ว มักอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง แต่ถ้าจะแยกบ้านออกไปก็ได้ ซึ่งก็ยังอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับพ่อแม่

ประเพณีในรอบปี

เดือนสามมีประเพณีเผาข้าวหลาม

เดือนสี่ ทรุษไทย มีการเล่นมอญซ่อนผ้า ไม้ดีหึ่ง

เดือนห้า สงกรานต์ ชาวบ้านจะกวาดข้าวเหนียวแดง ไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า

ตอนบ่ายมีการสงน้ำพระ ต่อจากนั้นมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย ชักเย่อ มอญซ่อนผ้า

เดือนแปด	เข้าพรรษา ทำบุญรักษาศีลที่วัด ทำบุญสลากภัต ทำของถวายพระ
สิ้นเดือนสิบ	สารทไทย ทุกบ้านจะกว่นกระยาสารทมาทำบุญที่วัด แล้วแบ่งกระยาสารทส่วนหนึ่งใส่กระทงใบตองสำหรับไหว้แม่โพสพ นำมายังที่นาของตน วางกระทงกระยาสารทบน “จอม” ที่ทำจากไม้ไผ่ปักตรงมุมแล้วทำพิธีเชิญแม่โพสพ โดยจุดรูปเทียนเชิญให้มากินกระยาสารท แล้วอธิษฐานขอให้ข้าวเจริญงอกงามได้ผลผลิตดี
เดือนสิบเอ็ด	เทศกาลออกพรรษา มีการทำข้าวคัมมัด ขนมหี้น ทำบุญตักบาตร “ดาวดึงส์” รอบโบสถ์

กลางเดือนสิบสอง เตรียมทำขนมจีน อาหารคาวหวาน ขนมหี้นแดง ขนมหี้นขาว ไปตักบาตรที่วัด เช่น วัดเกาะศาลพระ และตักบาตรพระประจำวัน พระจะสวดเสาะเคราะห์ให้กับผู้ที่มาร่วมงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่าด้วยสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ด้าน ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวเขมาไทยเดิม ในจังหวัดราชบุรี ซึ่งรวมถึง ชาวชุมชนบ้านเขาน้อยด้วยที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ก็ไม่เคร่งครัดเหมือนเดิม โดยเฉพาะเสื้อผ้าการแต่งกาย ภาษาพูด หรือเอกลักษณ์ต่าง ๆ ก็แทบจะมองไม่เห็นว่ามีสิ่งใดเหลือเค้าที่จะแสดงความเป็นตัวตนของชาวไทยเขมรขามเดิมตั้งแต่ก่อน โดยวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่ยังคงสืบทอดมาในปัจจุบันก็ได้แก่

1. **พิธีสงฆ์ หรือ ทำบุญกลางบ้าน** โดยชาวบ้านเขาน้อยจะมีพิธีสงฆ์ หรือ พิธีทำบุญกลางบ้านซึ่งจะทำทุกปี ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ เพื่อรำลึกถึงศิบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายายและผีเรือนหรือสัมภเวสี ซึ่งเป็นพิธีที่ทำสืบทอดกันมาช้านาน โดยในแต่ละปี ศิบรรพบุรุษจะเลือกกินของเช่นที่ไม่ซ้ำกัน ซึ่งในปีนั้นศิบรรพบุรุษเลือกกินข้าวหลาม โดยชาวบ้านจะต้องทำกบาลซึ่งคือกบาลกล้วยนำมาทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจำนวน 3 ชิ้น แล้วใช้ไม้แหลมเสียบให้ทะลุกบาลกล้วยทั้งสี่ด้าน นำใบตองมาวางบนไม้ จากนั้นก็นำแป้งข้าวเหนียวมาปั้นเป็นรูปคนและสัตว์เลี้ยงจำนวนเท่ากับสมาชิกในบ้าน (เรียกว่าปั้นรูปปั้นรอย) แล้วนำมาวางไว้ในกบาล โดยในการประกอบพิธีนั้นจะมีการทำบุญตักบาตรทางศาสนาพุทธก่อน เมื่อเสร็จพิธีทางพุทธศาสนาแล้ว ชาวบ้านก็จะนำกบาลที่ทำไปวางทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นชาวบ้านก็จะอธิษฐานขอพรให้หายจากทุกข์โศกโรคภัย ให้ตุ๊กตาที่ทำเป็นผู้รับเคราะห์แทนตัวเอง ขอให้มีความสุขความเจริญเสร็จแล้วก็วางกบาลทั้งไว้ตรงนั้นซึ่งเมื่อวางเสร็จผู้วางห้ามหันกลับไปมองกบาลที่ส่งไปแล้วอีกให้เดินทางกลับบ้านของแต่ละคนเลย

2. **การลงโรงอาลัย** เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเขาน้อยกระทำสืบทอดกันมาช้านาน โดยชาวบ้านจะนับถือผีตายายซึ่งเป็นผีเขมร โดยจะมีพิธีการลงโรงอาลัยให้ผีตายาย 3 ปี/ครั้ง หรือบางบ้านก็ทำทุกปีเพื่อรำลึกนึกถึงปู่ย่าตายายเป็นการแสดงความรักนับถือปู่ย่าตายายในฐานะที่เป็นบรรพบุรุษ โดยในพิธีจะมีการเชิญวิญญาณผีตายายลงมาประทับร่างทรงที่ผีตายายเป็นผู้เลือกร่างทรง ซึ่งในการเชิญนั้นจะมีการติดลอมอารักษ์เพื่อเชิญ ผีตายาย เมื่อผีตายายมาเข้าร่างทรงแล้วก็จะมีการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบกันใครมีเรื่องอะไรเช่นบ้านใครมีสมาชิกไม่สบายก็จะมีการถามผีตายายว่าคนนั้นไปทำผิดอะไรมา เช่น ผิดผีปลวก ผิดผีบ่าวสาว ฯลฯ ผีตายายก็จะบอกและแนะนำวิธีการแก้ไขให้แก่คนนั้นไป โดยชาวบ้านเขาน้อยเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนเป็นชาวเขมนั่นก็เพราะว่าเมื่อคนทรงเชิญผีตายายเข้าร่างแล้วนั้นจะมีการพูดภาษาเขมรและหากว่ามีการบนบานสารกล่าวแล้วเกิดหายก็จะมีการซื้อเสื้อผ้าให้ผีตายาย แต่ทว่าตอนนี้คนทรงที่พูดภาษาเขมนั้นพูดบ้างเป็นบางคำไม่เป็นประโยคยาวเหมือนเมื่อก่อน

3. **พิธีงานแต่ง** ชาวบ้านเขาน้อยจะมีพิธีการตัดผืนนอกเหนือจากพิธีการศาสนาแล้วก็มีพิธีการพื้นบ้าน มีการตัดผืนไหว้ผี โดยมีด้ายสายสิญจน์ ตะเกียง 1 ดวง กรรไกรคืบหมาก โดยให้คู่บ่าวสาวนั่งหมอบพนมมือ เอาด้ายวางบนมือ เอา

กรรไกรซ่อนด้ายออกแล้วพอกิบบด้ายขึ้นมาก็นำด้ายมาติดกับไฟตะเกียง คนแก่ก็จะบอกว่า ขาดหรือไม่ว่าขาด ทุกคนก็บอกว่า ขาด แล้วก็มีการโห่ ทำอย่างนี้ 3 ครั้ง แล้วก็นำด้ายมาเห็บไว้ที่หัวเจ้าสาว เสร็จแล้วก็จะมีการโห่ผู้พี่ชายตาย

2.3 สถานการณ์ของการดูแลรักษาป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลการอนุรักษ์ดูแลป่าชุมชนบ้านเขาน้อยนั้น พอสรุปได้ดังนี้

1. ระยะแรกเริ่ม เป็นระยะแรกที่ชาวบ้านซึ่งได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ล้อมรอบเขาน้อยซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าเขาน้อยในการหาของป่า ตัดไม้ไปสร้างบ้านเรือนเป็นผู้ดูแลกันเอง โดยผู้นำคนแรกที่ปรากฏในหลักฐานการอนุรักษ์ป่าเขาน้อย ก็คือ “หลวงพ่อแทน ธรรมโชติ” ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มจุดประกายการอนุรักษ์ป่าเขาน้อย โดยท่านได้เริ่มทำประมาณ ปี พ.ศ.2505-2510 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่ท่านจะมรณภาพประมาณ 5 ปี(เมื่อประมาณ 42 ปีที่แล้ว) โดยท่านได้ใช้พุทธอุบายในการนำชาวบ้านไปปฏิบัติธรรมบนป่าเขาน้อย ท่านเห็นว่าป่าเขาน้อยเป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม กล่าวคือ เป็นป่าเล็ก ๆ ที่มีความร่มรื่น ใจกลางหมู่บ้าน และอยู่ไม่ไกลจากวัดแก้วฟ้ามากนัก ดังนั้นท่านจึงเฝ้าปากขอบินทบาตพื้นที่ป่าเขาน้อยจากชาวบ้าน คือ ขอร้องไม่ให้ชาวบ้านมาตัดไม้ทำลายป่าและขอบินทบาตพื้นที่ป่าเขาน้อยโดยรอบซึ่งเป็นพื้นที่ของชาวบ้านที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่รอบบริเวณเขาน้อยเพื่อทำทางรอบเขาน้อย ซึ่งชาวบ้านเขาน้อยต่างก็เต็มใจถวายที่ดินให้ด้วยความเลื่อมใสเคารพรักหลวงพ่อแทน พร้อมกันนี้หลวงพ่อแทนก็ได้เป็นผู้นำชาวบ้านในการถากถางทำทางรอบเขาน้อย จากนั้นหลวงพ่อแทนก็ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหลวงพ่อดุริสสะวัณโณ พระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ ณ เชิงหิน หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเพื่อให้ชาวบ้านได้สักการบูชา โดยหลวงพ่อแทนได้พาลูกศิษย์ขึ้นไปปฏิบัติธรรมบนเขาน้อยและให้ชาวบ้านได้ร่วมทำบุญบนเขากันจนเกิดเป็นประเพณีทำบุญป่าเขาน้อยเป็นประจำทุกปีจนถึงทุกวันนี้ โดยก่อนที่หลวงพ่อแทนจะมรณภาพท่านได้เฝ้าปากขอบินทบาตพื้นที่ป่าเขาน้อยจากชาวบ้านเขาน้อยโดยให้ชาวบ้านช่วยกันรักษาป่า อย่าตัดไม้ทำลายป่าและทำร้ายสัตว์ที่อยู่บนเขาน้อย เพื่อรักษาไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ด้วยเหตุนี้เพราะความเคารพนับถือในตัวหลวงพ่อแทนของชาวบ้านเขาน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่มีใครคิดไปตัดต้นไม้บนเขาน้อยนอกจากขึ้นไปหาของป่าเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น เห็ดโคน หน่อไม้ตามฤดูกาลเท่านั้น แต่พอหลังจากหลวงพ่อแทนมรณภาพไปนานเข้า ก็เริ่มมีชาวบ้านบางส่วนขึ้นไปลักตัดต้นไม้ใหญ่ไปขายพร้อมใช้ประโยชน์ มีการแบ่งอาณาเขตบ้านของตนเองโดยการสระรั้วเพื่อแบ่งอาณาเขตของตนเอง จนเขาไม่มีพื้นที่รอบเขา จนต้นไม้บนป่าเสื่อมโทรมลง แม้กระทั่งสัตว์บนเขาน้อย เช่น นกกระยางที่มีมากมาย เสือป่า กระต่าย กระรอก กระแต แะ ฯลฯ ซึ่งสูญหายไปหมด

2. ระยะป่าชุมชน ในปี พ.ศ.2546 ซึ่งผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้นก็คือ ผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัล(อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าเขาน้อยประกอบกับมีการออกกฎหมายคุ้มครองป่า ดังนั้นผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัลและแกนนำบางส่วนได้เห็นตรงกันว่าควรจะนำป่าเขาน้อยไปขอขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนกับกรมป่าไม้เพื่อเป็นหนทางในการดูแลรักษาป่าอีกทางหนึ่ง โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นเพื่อร่วมกันกำหนดดูแลป่า มีการตั้งกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการประกาศปิดป่าเพื่อเป็นการคืนตัว โดยมีการประกาศให้ชุมชนได้รับทราบโดยทั่วกัน และมีบทกำหนดลงโทษผู้ที่บุกรุกทำลายป่าหรือผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา โดยให้ชาวบ้านช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแลกันเอง จนทำให้ป่าเขาน้อยที่เสื่อมโทรมลงเริ่มฟื้นฟูลงสู่สภาพสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในระยะแรกมีคณะกรรมการป่าชุมชน ดังนี้

1. ผู้ใหญ่อินทร์	ไพรวัล	ประธานโดยตำแหน่ง
2. นายสนอง	จำก้านิด	
3. นายชวน	จำก้านิด	
4. นายวิเชียร	รายน้าประดิษฐ์	
5. นายเชย	แจ่มจำรัส	
6. นายทองใบ	ทองคอน(หนอม)	
7. นายไสว	มาซู	
8. นายสำเภา	รัตนเนตร	
9. นายสุวิทย์	มาซู	
10. นายวินัย	สำเภาทอง	
11. นายมานพ	รอดนิตย์	
12. นายณรงค์	เยี่ยมมิ่ง	

ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยชุดนี้ได้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ.2546 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันโดยมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะตำแหน่งประธานตำแหน่งเดียว เดิมจากผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัล เปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวัล ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่อำเภอคนปัจจุบัน

3. ระยะเวลาปัจจุบัน การดูแลรักษาป่าชุมชนบ้านเขาน้อยในปัจจุบันภายใต้การนำของผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวัล ผู้ใหญ่อำเภอคนปัจจุบัน โดยท่านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย เมื่อท่านได้เข้าดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่อำเภอในระยะแรกท่านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย โดยท่านได้มีการบูรณะถาวรทางรอบเขาน้อยที่เริ่มรกร้างขึ้นใหม่เพื่อทำเป็นทางรอบเขาสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ปั่นจักรยานรอบเขา นอกจากนี้ ผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวัล ยังได้นำป่าเขาน้อยเข้าร่วมประกวดป่าชุมชนดีเด่น ของโครงการลูกโลกสีเขียวและได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด

ปัญหาอุปสรรคในการดูแลจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อย

จากสถานการณ์ในการจัดการป่าทั้งยุคเริ่มแรก จนถึงยุคปัจจุบัน จะเห็นได้ถึงความแตกต่างของการจัดการป่าอย่างเด่นชัด กล่าวคือในยุคแรกของการอนุรักษ์ป่านั้น ผู้นำเป็นพระสงฆ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่พร้อมใจกันให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าด้วยความเต็มใจ ไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายบังคับถึงแม้ว่าหลวงพ่อบุญจะมรณภาพไปนานแล้วก็ตามแต่ชาวบ้านก็ยังคงรักษาพันธสัญญาที่ให้ไว้ต่อท่าน ซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับการนำเขาน้อยขึ้นเป็นป่าชุมชนและมีคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ดูแลป่า ปัญหาแรกก็คือ การเกิดความเข้าใจผิดของกลุ่มชาวบ้านเขาน้อยบางกลุ่มที่เข้าใจว่าป่าชุมชนบ้านเขาน้อยไม่ใช่เป็นของหมู่บ้านเขาน้อยแล้วแต่เป็นของกรมป่าไม้ กรมป่าไม้ไม่มีสิทธิ์เข้ามาจัดการดูแลป่าและห้ามพวกเขาไม่ให้เข้าไปเก็บของป่ามากิน ชาวบ้านกลุ่มนี้ต่างไม่พอใจผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัล ที่นำป่าเขาน้อยไปขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน โดยคิดว่าเมื่อป่าเป็นของกรมป่าไม้พวกเขาก็ไม่เข้ามาว่านวายหรือเข้ามาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของป่า อาทิเช่น การทำบุญป่า เพราะคิดว่าทำไปแล้วบุญก็ไม่ได้ไปสู่หลวงปู่แทนหรือป่า แต่ไปสู่แก่กรมป่าไม้ นอกจากความเข้าใจผิดของชาวบ้านกลุ่มนี้แล้วการดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชนนั้นก็ขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ขาดความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานป่าชุมชนอย่างแท้จริง คณะกรรมการไม่ได้รับการอบรมให้มีความรู้เรื่องป่าชุมชน เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าคณะกรรมการบางคนก็ลืมไปแล้วว่าตนเองเป็นหนึ่งใน

คณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งอุปสรรคในการจัดการป่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การขาดการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะหมู่บ้านเขาน้อยไม่มีหอกระจายข่าวที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารของการจัดการป่า อีกทั้งยังขาดผู้นำในการนำประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันมีภารกิจมากจนไม่มีเวลาร่วมเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ เมื่อคณะกรรมการและชุมชนขาดผู้นำในการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนยิ่งทำให้ชุมชนขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่า บางคนคิดว่าการขึ้นไปหาของป่านั้นไม่สามารถทำได้เมื่อมีคนขึ้นไปเก็บมารับประทานก็เกิดการทะเลาะเบาะแว้งได้เถียงกันทำให้เกิดความบาดหมางกันในชุมชน อีกทั้งหลังป่าเขาน้อยก็มีครอบครัวที่สร้างกระดือบอยู่หลังเขามาประมาณ 20 ปีที่เพิ่งย้ายเข้ามาสร้างบ้านอยู่ซึ่งเพิ่งมาสร้างหลังจากป่าเขาน้อยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนแล้ว โดยตอนที่มาขอปลูกบ้านอยู่นั้นชาวบ้านให้อยู่เพราะสงสารที่ไม่มีที่อยู่โดยบอกว่าจะสร้างแค่กระดือบเพื่อเป็นที่อยู่แต่เนื่องจากอยู่มาหลายปีจึงขยายพื้นที่บ้านจนรุกล้ำเข้ามาในเขตพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก เกิดกรณีทะเลาะได้เถียงกันแต่ก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ซึ่งเป็นภาระที่หนักสำหรับคณะกรรมการป่าไม้ที่ทำงานเพียงลำพังที่ขาดการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ งบประมาณ และการให้คำปรึกษาจากผู้นำ โดยปัจจุบันคณะกรรมการป่าชุมชนที่ทำงานอย่างเข้มแข็งเหลือเพียงคนเดียวก็คือ นายชวน ขำกำเนิด

รูปที่ 1. แผนที่ป่าชุมชนบ้านเขาน้อย

บทที่ 3

ขั้นตอนการดำเนินงาน

3.1 ขั้นการดำเนินงาน

1. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยสู่สมาชิกในชุมชน
2. จัดอบรมทีมวิจัยเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. เก็บข้อมูลตามหัวข้อประเด็นศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
4. สํารวจป่าชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพและระบบภูมิเเวศของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย
5. จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล
6. ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชน
7. จัดเวทีระดมความคิดเห็นสำหรับค้นหาแนวทางการจัดการป่าชุมชน
8. จัดเวทีนำเสนอผลการศึกษา
9. สรุปผลการดำเนินงานและจัดทำรายงาน

3.2 ประเด็นศึกษา

1. ประวัติศาสตร์ และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนบ้านเขาน้อย
2. ข้อมูลทางกายภาพและระบบภูมิเเวศของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย
3. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
4. วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน
5. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านเขาน้อยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
6. การจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา
7. วิธีการสืบทอดการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นในอดีต
8. มุมมองทัศนคติของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชน
9. แนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน

3.3 รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงาน

3.3.1 สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยสู่สมาชิกในชุมชน

เป้าหมาย : 1. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยแก่กลุ่มทีมวิจัยทั้งทีมวิจัยผู้ใหญ่และทีมวิจัยเยาวชน ตลอดจนรวมไปถึงสมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อย ให้ทุกคนได้ทราบถึงความเป็นไปของการจัดทำโครงการวิจัยฯ ความสำคัญของการจัดทำโครงการวิจัย ฯ

2. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของโครงการแก่สมาชิกในชุมชน

3. เพื่อสร้างความเข้าใจและสัมพันธภาพอันดีระหว่างทีมวิจัยและสมาชิกในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในการทำงาน

กลุ่มเป้าหมาย : ทีมวิจัย และสมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อย

ขั้นตอน :

กระบวนการดำเนินงานในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการวิจัยสู่สมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อยนั้นได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เดือน กันยายน – เดือนพฤศจิกายน 2552 โดยจัดกิจกรรมในการสร้างความเข้าใจ รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 8 ครั้งด้วยกัน โดยแบ่งออกเป็น

1. เวทีสร้างความเข้าใจสู่สมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อย จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ วันที่ 3 ตุลาคม, 17 ตุลาคม และ 31 ตุลาคม 2552 โดยดำเนินการประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจ ณ ศาลาอเนกประสงค์บ้านเขาน้อย โดยทั้ง 3 ครั้ง มีจำนวนคนมาประชุมรวมกันทั้งสิ้นจำนวน 158 คน ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 ครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ดำเนินงานตามกระบวนการ ดังนี้

1.1 ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการประชุมของเวทีสร้างความเข้าใจสู่สมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อย รวมทั้งร่วมกันระดมสมองเกี่ยวกับหัวข้อในการประชุมแต่ละครั้ง และแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงาน

1.2 ดำเนินการประชุมโดยดำเนินการตามแผนงานที่ได้วางไว้ ได้แก่ กิจกรรมสนทนากลุ่ม กิจกรรมชี้แจง-อธิบายถึงการดำเนินโครงการ กิจกรรมอภิปราย ถาม-ตอบ รายงานสถานการณ์การเงิน ฯลฯ

1.3 ดำเนินการถอดบทเรียนท้ายการประชุมและนัดหมายการประชุมครั้งต่อไป

2. กิจกรรมสร้างความเข้าใจแก่ทีมวิจัยเด็กและเยาวชนบ้านเขาน้อย ซึ่งดำเนินการรวมทั้งสิ้นจำนวน 5 ครั้ง ได้แก่ วันที่ 19 กันยายน, 20 กันยายน, 26 กันยายน, 3 ตุลาคม และ 10 ตุลาคม 2552 โดยมีเด็กที่เข้าร่วม เฉลี่ยครั้งละ 21 คน ซึ่งได้ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น สร้างความเข้าใจให้แก่เด็กเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโครงการ ความสำคัญและแนวทางที่จะกระทำ ให้ความรู้เรื่อง อสม. เล่นเกมสร้างความสัมพันธ์ เขียนแผนผังหมู่บ้านเขาน้อย เดินรอบเขาน้อย เดินทางไปพบปะพูดคุยกับชาวบ้านที่อยู่รอบเขาน้อย ฝึกการแนะนำตัวเอง การเป็นผู้นำ ศึกษาความรู้ต่าง ๆ จากทีมวิจัยและผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น

3.3.2 จัดอบรมทีมวิจัยเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูล

เป้าหมาย : 1. เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจกระบวนการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

2. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทีมวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย : สมาชิกทีมวิจัยและเยาวชนบ้านเขาน้อย

ขั้นตอน : จัดอบรมทีมวิจัยเยาวชนโดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้เยาวชนได้ฝึกการตั้งคำถาม ฝึกทักษะการสังเกต การเปรียบเทียบ การอธิบาย การแลกเปลี่ยน การถ่ายทอดและการทำงานร่วมกันเป็นทีม โดยจัดกิจกรรมทั้งหมดจำนวน 4 ครั้ง คือวันที่ 7 ธันวาคม, 12 ธันวาคม, 13 ธันวาคม และ 31 ธันวาคม 2552 เฉลี่ยครั้งละ 25 คน โดยจัดกิจกรรมที่ ศาลาอเนกประสงค์ของหมู่บ้านและบนเขาน้อย มีกิจกรรมการสังเกตโดยไม่ การฝึกเก็บข้อมูล การเขียนแผนผังทางเข้าหมู่บ้าน การฝึกวาดภาพบ้านสมาชิก และการแสดงละครอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3.3.3 เก็บข้อมูลตามหัวข้อประเด็นศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

เป้าหมาย : เพื่อรวบรวมข้อมูลตามประเด็นศึกษาโดยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอน : ดำเนินกิจกรรมโดยการแบ่งสมาชิกในทีมวิจัยในการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลกับสมาชิกในชุมชนบ้านเขาน้อย ซึ่งบุคคลสำคัญที่ทีมวิจัยได้ไปสัมภาษณ์ ได้แก่ พระครูรัตนคุณาธร (เจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้า) ผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวลัย (อดีตผู้ใหญ่บ้าน), นายแหลม บุญนาค, นายละม่อม กลั่นทิพย์(อดีตกำนันตำบลธรรมเสน), ผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวลัย, นางสาว พยุง เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ราชบุรี, คุณตาเรือง, คุณตาห่อ พัทณี, คุณเพย อินทร และ ชาวบ้านเขาน้อย โดยทีมวิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์ที่บ้านของผู้ที่ทีมวิจัยต้องการข้อมูล ซึ่งทีมวิจัยเด็กได้บันทึกงานในการเก็บข้อมูลชาวบ้านเขาน้อย

โดยทำกิจกรรมทั้งหมดจำนวน 6 ครั้ง คือ วันที่ 2 มกราคม, 3 มกราคม, 4 มกราคม, 17 มกราคม, 18 มกราคม, และ 30 มกราคม 2553 โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดรวมจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 56 คน

รูปที่ 2. การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเขาน้อย

3.3.4 สำรวจป่าชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพและระบบภูมิเวศของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย

เป้าหมาย : เพื่อเก็บข้อมูลของป่าชุมชนเขาน้อยว่ามีสภาพทางกายภาพและระบบภูมิเวศอย่างไร อีกทั้งยังได้สำรวจพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่บนเขาน้อยเพื่อที่จะได้เป็นข้อมูลในการพัฒนาป่าชุมชนต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย : ทีมวิจัยและชาวบ้านเขาน้อยบางคน

ขั้นตอน : ดำเนินกิจกรรมโดยทีมวิจัยทั้งผู้ใหญ่และเด็ก รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องต้นไม้และป่าชุมชนบ้านเขาน้อยได้ทำการเดินสำรวจป่าเขาน้อย โดยให้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ความรู้แก่เยาวชนถึงประวัติความเป็นมาของป่าพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่ขึ้นบนป่าเขาน้อยพร้อมทำการสำรวจต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ว่ามีต้นไม้อะไรบ้างที่ขึ้นอยู่บนเขาน้อย พร้อมกันนี้ปราชญ์ชาวบ้านก็ได้บรรยายถึงสรรพคุณต่าง ๆ ของต้นไม้ให้กับเยาวชนฟัง เมื่อเยาวชนหรือทีมวิจัยเด็กได้เรียนรู้เรื่องต้นไม้แล้วพวกเขาก็ได้ช่วยกันเขียนสรุปลงบนกระดาษแผ่นใหญ่ ซึ่งกิจกรรมนี้ได้จัดทำขึ้นในวันที่ 9 และ 16 มกราคม 2553 โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 27 คน

รูปที่ 3 การสำรวจพันธุ์พืชที่มีอยู่ในป่าเขาน้อย

รูปที่ 5. การจัดนิทรรศการนำเสนอผลงาน

3.3.9 การสรุปผลการดำเนินงานและจัดทำรายงาน

เป้าหมาย : เพื่อระดมสมองของทีมวิจัยในการร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการดำเนินงานในกิจกรรมทั้งหมดที่ทำมาว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงอย่างไรบ้าง และจะดำเนินการจัดทำรายงานกันอย่างไร

กลุ่มเป้าหมาย : ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการ

ขั้นตอน : หัวหน้าทีมวิจัยนัดประชุมกันที่บ้านโดยได้นัดหมายกับพี่เลี้ยงโครงการ เพื่อมาให้ความรู้เกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดทำรายงาน ทั้งนี้หัวหน้าทีมวิจัยได้ให้สมาชิกทีมวิจัยอ่านรายงานการประชุมในการทำกิจกรรมทุกครั้ง แล้วให้ช่วยกันวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่ปรากฏอยู่ในรายงาน และช่วยกันระดมสมองในการสรุปผลการดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมาว่าเกิดผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคหรือปัญหาอย่างไร และมีแนวทางแก้ไขหรือพัฒนาอย่างไรเพื่อที่การดำเนินงานครั้งต่อไปจะดีขึ้น

3.3.10 การประชุมประจำเดือน

เป้าหมาย : เพื่อสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกทีมวิจัยและประชุมดำเนินการวางแผนในการทำงานหรือดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

กลุ่มเป้าหมาย : สมาชิกทีมวิจัยและเยาวชนบ้านเขาน้อย

ขั้นตอน : หัวหน้าโครงการวิจัยได้ดำเนินการนัดหมายสมาชิกทีมวิจัยเพื่อทำการประชุมประจำเดือน โดยมีการกำหนดอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับโครงการ ทั้งที่ได้ดำเนินกิจกรรมมาแล้วและจะดำเนินต่อไปตามแผนของโครงการวิจัย ทั้งนี้ได้มีการประชุมประจำเดือนทั้งหมด รวม 12 ครั้ง คือ ประชุมประจำเดือน กันยายน-ธันวาคม 2552 และ มกราคม-สิงหาคม, 2553

การประชุมครั้งที่ 1 จัดประชุมในวันที่ 19 กันยายน 2552 ณ ศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ในการประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 10 คน โดยในการประชุมครั้งนี้ หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการวิจัย ความเป็นมาและแนวทางในการดำเนินการวิจัย ชี้แจงเรื่องงบประมาณ แะงวัลอุปสรรคของโครงการฯ และที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างโครงการและชุมชน พร้อมกันนี้สมาชิกทีมวิจัยได้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานด้วย

การประชุมครั้งที่ 2 จัดประชุมในวันที่ 2 ตุลาคม 2552 ณ บ้าน ร.ต.บุญชิน ฤทธิ์แรง มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 10 คน โดยในการประชุมครั้งนี้มีพี่เลี้ยงโครงการ ๑ คือ คุณง่างาม ประจวบวัน และคุณ ตา ได้ร่วมประชุมและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดเวทีสร้างความเข้าใจ โดยสมาชิกทีมวิจัยได้ร่วมกันวางแผน เตรียมการ นัดหมายและ

แบ่งหน้าที่ในการทำงานเกี่ยวกับหัวข้อการประชุมในเวทีสร้างความเข้าใจ และได้มีการถอดบทเรียนร่วมกันหลังจากที่ประชุมปรึกษาหารือกันเสร็จแล้ว

การประชุมครั้งที่ 3 จัดประชุมในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2552 โดยการประชุมครั้งนี้ได้ทำการประชุมบนเขาน้อย มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 26 คน โดยเป็นการประชุมวางแผนการจัดเวทีสร้างความเข้าใจ และวางแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการ ซึ่งมีคุณงามาญ ที่เลี้ยงโครงการได้เข้าร่วมการประชุมและให้คำแนะนำและความรู้เกี่ยวกับเอกสารการเงินและการเขียนรายงานการประชุม

การประชุมครั้งที่ 4 จัดประชุมในวันที่ 31 ธันวาคม 2552 โดยจัดประชุมขึ้นหลังจากจัดกิจกรรมให้แก่ทีมเยาวชนเด็ก ซึ่งการประชุมครั้งนี้มีสมาชิกทั้งทีมวิชัย ทีมวิชัยเด็กและชาวบ้านบางคนมาสมทบการประชุมทั้งสิ้น 47 คน โดยมีที่เลี้ยง คือ คุณตา ได้มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้แก่เยาวชน การจัดกลุ่มเยาวชนเพื่อสืบทอดความรู้แก่รุ่นน้อง และยังให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดซุ้มหรือแรลลี่ เพื่อให้ผู้ใหญ่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กฝึกเด็กให้เกิดการคิด การสังเกต การถามและการจดบันทึก นอกจากนี้ทีมวิชัยผู้ใหญ่ยังได้ประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับแนวทางในการเก็บข้อมูลว่าจะเก็บข้อมูลจากแหล่งใด และจากใคร

การประชุมครั้งที่ 5 จัดประชุมในวันที่ 18 มกราคม 2553 โดยทีมวิชัยได้ดำเนินการประชุมหลังจากการทำบุญกลางบ้าน เป็นการปรึกษาหารือถึงแนวทางที่ได้ดำเนินการมาและแนวทางในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมว่าจะเก็บที่ใดอีกบ้าง มีอะไรที่ยังบกพร่องที่ควรแก้ไขอีก ซึ่งการประชุมครั้งนี้มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 19 คน

การประชุมครั้งที่ 6 จัดประชุมในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 13 คน โดยมีคุณตา ที่เลี้ยงโครงการมาเข้าร่วมประชุมด้วย โดยการประชุมครั้งนี้ทีมวิชัยได้ร่วมกันตรวจทานหลักฐานเอกสารรายการการประชุมและรายงานการเงิน โดยคุณตายังให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลอีกด้วย

การประชุมครั้งที่ 7 จัดประชุมในวันที่ 23 มีนาคม 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 12 คน โดยการประชุมครั้งนี้เพื่อปรึกษาหารือในการจัดเตรียมสถานที่เพื่อจัดประชุมในงานวันที่ 24 มีนาคม 2555

การประชุมครั้งที่ 8 จัดประชุมในวันที่ 16 เมษายน 2553 ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้าน หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 13 คน การประชุมครั้งนี้เพื่อต้อนรับช่างภาพและนักข่าว RT.CV. ราชบุรีเพื่อทำข่าวและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน

การประชุมครั้งที่ 9 จัดประชุมในวันที่ 30 พฤษภาคม 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 25 คน ประชุมเรื่องสรุปผลการไปดูงานที่บ้านโป่งกระทิงบน

การประชุมครั้งที่ 10 จัดประชุมในวันที่ 12 มิถุนายน 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 13 คน เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีที่เลี้ยงมาช่วยทำหน้าที่ชวนคิด

การประชุมครั้งที่ 11 จัดประชุมในวันที่ 31 กรกฎาคม 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 24 คน เพื่อวางแผนปลูกป่าเทิดพระเกียรติในวันแม่

การประชุมครั้งที่ 12 จัดประชุมในวันที่ 28 สิงหาคม 2553 ณ บ้านพ.จ.อ.หญิงสมจิตร สวนแก้ว หัวหน้าทีมวิชัย มีสมาชิกมาประชุมจำนวน 18 คน โดยมีที่เลี้ยงโครงการมาเข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อประมวลแนวทางในการจัดการป่าชุมชนเพื่อสืบทอดไปยังเด็กและเยาวชน

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 ประวัติศาสตร์ และเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนบ้านเขาน้อย

ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่หลายท่านพอสรุปได้ว่า ชาวบ้านเขาน้อยน่าจะเป็นชาวไทยที่มีเชื้อสายเขมร เพราะว่ามีพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวเขมร โดยชาวบ้านบางกลุ่มเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนน่าจะเป็นชาวบ้านที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา – สมัยกรุงธนบุรี โดยมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่าบรรพบุรุษของตนเป็นทหารและชาวบ้านที่ติดตามพระเจ้าตากมารบกับพม่า โดยพระเจ้าตากได้ยกทัพมาแถวธรรมเสน-นางแก้ว แล้วหยุดทัพเพื่อระดมอาหารและไพร่พล พออยู่ไปนานวันเข้าก็ได้สร้างครอบครัวลงหลักปักฐานเมื่อถึงคราวต้องเลิกทัพบางครอบครัวก็ไม่กลับ ตัดสินใจตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านเขาน้อย ซึ่งความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับเรื่องเล่าของหลวงปู่กรมขุน ซึ่งตระกูลบุญนาคได้เล่าสืบทอดกันมาว่า หลวงปู่กรมขุนเป็นทหารเอกของพระเจ้าตาก ได้รับคำสั่งให้มาคุมกำลังอยู่ที่บ้านเขาน้อยในปัจจุบัน โดยในขณะนั้นท่านได้นำแระจากเขาเขียวโดยใช้ช้างลากแระผ่านทางช้างหลังศาลาประชาคมแล้วมาผูกช้างได้คั่นแจ้ง(บ้านลุงส่ง) และนำแระมาเผาบริเวณนั้น ซึ่งมีหลักฐานคือ เตาดินเผาและเศษแร่ที่ถลุงแล้วอยู่ที่บ้านนายเกตุรินทร์ ชุมบัว โดยความรู้เรื่องการผสมดินปืนได้ถ่ายทอดมาสู่ปัจจุบัน นอกจากนี้ คุณยายได้คุณยายเลียงและคุณปู่ชัย ซึ่งเป็นร่างทรงของหลวงปู่กรมขุนได้เล่าว่า หลังจากที่สงครามไทยกับพม่าจบลงชาวบ้านต่างก็ร้องไห้เสียใจที่ต้องจากกันเพราะส่วนหนึ่งมีครอบครัวอยู่ที่นี้ พี่น้องจึงต้องแยกย้ายจากกันบ้างก็เดินทางกลับ บ้างก็ตั้งหลักปักฐานอยู่ที่เขาน้อย ดังนั้นจึงมีการสร้างศาลาไว้สักการะเพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษซึ่งเป็นต้นตระกูลบุญนาค โดยคนในตระกูลบุญนาคได้รับการสืบทอดการเป็นร่างทรงของหลวงปู่กรมขุนตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทายาทร่างทรงปัจจุบันก็คือ ปู่ชัย จินอ่อน และหลักฐานที่นำเชื่อถือก็คือมีพระขรรค์ และ ของใช้ที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตนั่นเอง

จากคำบอกเล่าและความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นอาจพอสรุปได้ว่า ชาวบ้านเขาน้อยนั้นแต่เดิมอาจจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่แต่ดั้งเดิมและเป็นชาวบ้านที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติม โดยสันนิษฐานว่าชาวบ้านบางส่วนอาจมีเชื้อสายเขมรหรือไม่ก็ได้รับอิทธิพลของชาวเขมร จึงทำให้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของชาวบ้านเขาน้อยบางอย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรมเขมร ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีใครสามารถพูดภาษาเขมร หรือแต่งกายด้วยชุดเขมรก็ตาม แต่วัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษก็ยังสอดคล้องอยู่ในประเพณีของชาวบ้านเขาน้อยมาจนถึงปัจจุบัน

4.2 ข้อมูลทางกายภาพและระบบภูมิเวศของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย

ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเป็นป่าขนาดเล็กที่มีพื้นที่ประมาณ 52 ไร่ 1 งาน 11 ตารางวา เป็นป่าที่มีความสูงไม่มากนัก ชาวบ้านจึงเรียกว่าเขาน้อย เป็นป่าที่อยู่ใจกลางหมู่บ้าน ล้อมรอบไปด้วยบ้านคน ทิศเหนือติดกับพื้นที่นาข้าวของชาวบ้าน ทิศตะวันออกมีน้ำชลประทานไหลผ่านทำให้สภาพป่าทางด้านนี้มีความชุ่มชื้นและเขียวชอุ่ม ส่วนทางด้านทิศตะวันตกนั้นค่อนข้างมีสภาพแห้งแล้งไม้ส่วนใหญ่ก็เป็นไม้รวกแห้ง ๆ และทิศใต้เป็นทิศที่อยู่ติดกับชุมชนบ้านเขาน้อย โดยมีบ้านเรือนสร้างติดกับป่าหลายหลัง โดยสรุปแล้วป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเป็นป่าที่มีความสวยงามโดยมีพรรณไม้ใหญ่อยู่ประมาณ 55-60 ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไม้รวก นอกจากนี้ บนป่ายังอุดมไปด้วยพืชพรรณผักป่าหลายชนิดที่ขึ้นตามฤดูกาล เช่น เห็ดโคน ดอกกระเจียว ผักหวาน หน่อไม้ ฯลฯ

4.3 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ในระยะแรกเริ่มการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนบ้านเขาน้อยนั้น น่าจะเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการก่อตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านเขาน้อยที่เข้ามาจับจองถากถางพื้นที่ทำมาหากิน โดยชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าในการตัดไม้ไปสร้างบ้านเรือน เก็บพืชผัก ตัดไม้เผาถ่าน จนทำให้ป่ามีสภาพเสื่อมโทรมเนื่องจากมีผู้คนเข้ามาใช้ประโยชน์แต่ขาดการดูแล ซึ่งตอนแรกก็ยังไม่เสื่อมโทรมมากนัก แต่พอมีประชากรเพิ่มมากขึ้นความต้องการในการใช้ทรัพยากรก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัวจึงทำให้ป่าชุมชนเขาน้อยเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว

ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ.2505 หลวงพ่อแทน ธรรมโชติซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้าหรือวัดธรรมเสนในขณะนั้น ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าเขาน้อยจึงได้เป็นผู้นำชาวบ้านเขาน้อยในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่า โดยมีพุทธอุทยานที่จะนำป่าเขาน้อยเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม จึงทำให้ชาวบ้านเขาน้อยหันกลับมาฟื้นฟูป่า ไม่ตัดไม้ ทำให้ป่าเขาน้อยมีต้นไม้ขึ้นและมีสัตว์ป่ามาอาศัยอยู่มากมายกลับมาสู่สภาพป่าที่สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง หลังจากหลวงปู่แทน มรณภาพไปชาวบ้านก็ขาดผู้นำในการอนุรักษ์ป่า พอวันเข้าชาวบ้านบางคนก็เข้าไปตัดไม้มาใช้ประโยชน์ ส่วนชาวบ้านที่มีพื้นที่บ้านติดกับป่าเขาน้อยต่างก็นำลวดบ้าง ไม้กระชู้บ้างมาปักหลักกันอาณาเขตบ้านของตน ทำให้ป่าเขาน้อยล้อมรอบไปด้วยรั้วบ้านคนจนหาทางขึ้นเขาไม่เจอ

หลังจากนั้น ประมาณปี พ.ศ.2546 ผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัลย์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้นำป่าเขาน้อยไปขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนบ้านเขาน้อย ทำให้เกิดกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่า ทำให้ป่าที่มีสภาพทรุดโทรมไม่ได้รับการปรับแต่งและดูแลเริ่มกลับมาเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์อีกครั้ง แต่พอต่อมาไม่นานเนื่องจากขาดการดูแลอย่างต่อเนื่องจากคณะกรรมการป่าชุมชนจึงทำให้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเริ่มเสื่อมโทรมอีกครั้งหนึ่ง

พอผู้ใหญ่สุริยะ ไพรวัล ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันก็ได้มีการฟื้นฟูและพัฒนาป่าเขาน้อย ทำให้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยได้รับการดูแลเอาใจจากชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

4.4 วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและภูมิปัญญาของชาวบ้านเขาน้อยนั้น มีอยู่หลายประการ อาทิเช่น

1. ความเชื่อเรื่องเมืองลับแล ชาวบ้านเขาน้อยมีความเชื่อและคำบอกเล่าเกี่ยวกับเขาน้อยว่า บนเขาน้อยนั้นมีเมืองลับแลอยู่ โดยมีเรื่องเล่าต่าง ๆ เกี่ยวกับเมืองลับแลบนเขาน้อย อาทิเช่น บางคืนก็ได้ยินเสียงประโคมมโหรีดังมาจากบนเขา ชาวบ้านบางคนขึ้นเขาแล้วเห็นของแปลก ๆ ที่ไม่ใช่ของบนเขา เช่น คาซันเมื่อตอนอายุประมาณ 10 ขวบขึ้นเขาเห็นไหอยู่บนง่ามไม้สามง่ามพอลกลับมาบ้านถามพ่อแม่แล้วกลับไปหาใหม่ก็ไม่เจอแล้ว ไหหายไปแล้วแต่ต้นไม้เขียว และครั้งล่าสุดเมื่อไม่นานมานี้ มีเด็กซึ่งมีบ้านอยู่ติดกับเขาน้อยวิ่งเล่นอยู่ลานแถวบ้านก็เห็นมีกลุ่มเด็ก ๆ แปลกหน้าวิ่งเล่นอยู่บนเขา พอเด็กกลับไปบอกพ่อแม่แล้วกลับมาใหม่ก็ไม่เห็นเด็กกลุ่มนั้นแล้ว

2. ความเชื่อเรื่อง ร้างทรงหลวงพ่อกรมขุน ฯ คือ ขยายห้อยและขยายแฉ่ง ช่วงที่หลวงพ่อบรรพชาแล้วก็บอกพี่เลี้ยงว่า วันดี ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนพานมารองรับเขาจะมาให้โชคลาภ เมื่อถึงวันนั้นทั้งสองไปถึงก็นั่งเอาพานไว้ข้างหน้า เพราะหลวงพ่อบอกว่าให้หลับตา เสร็จแล้วทั้งพี่เลี้ยงและร่างทรงก็ได้ยินเสียงเหมือนกอนหินกลิ้งลงมาบนเขา ขลุ่ยกลิ้งก็สะดุ้งใจไม่เปิดตาอยู่พักใหญ่เสียงนั้นก็ใกล้เข้ามาทุกทีจนกระทั่งมาถึงใกล้ตัว ทั้งร่างทรงและพี่เลี้ยงก็มีความกลัวเป็นทุนอยู่แล้วเมื่อเปิดตาขึ้นก็เห็นงูตัวใหญ่กำลังอ้าปากอยู่ตรงหน้า ด้วยความตกใจร่างทรงก็วิ่ง พี่เลี้ยงก็วิ่งกลับบ้านแล้วต่างคนก็ไม่เห็นอะไรอีกเลย

3. ประเพณีทำบุญบนเขาน้อย หลังจากทีผู้ใหญ่อินทร์ ไพรวัล ได้นำป่าชุมชนบ้านเขาน้อยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ก็ได้มีการทำบุญบนป่าเขาน้อยขึ้นเป็นครั้งแรก และนับจากนั้นทุก ๆ ปี ชาวบ้านเขาน้อยก็ได้มีประเพณีทำบุญบนป่าเขาน้อยมาไม่ขาด

4.5 การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านเขาน้อยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเป็นป่าที่อยู่ใจกลางหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเป็นป่าที่ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์อย่างมาก ซึ่งในอดีตนั้นจำนวนประชากรในหมู่บ้านยังมีจำนวนน้อยอยู่ประกอบทั้งทรัพยากรบนป่าก็ยังอุดมสมบูรณ์จึงทำให้เพียงพอแก่ความต้องการของชุมชน ซึ่งในอดีตชาวบ้านได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า อาทิเช่น

1. ตัดไม้ใหญ่มาสร้างบ้าน ทำเสาบ้าน ทำเสาเรือน
2. นำสัตว์มาเลี้ยงเช่น วัวไปเลี้ยงบนเขา
3. เข้ามาหาอาหารป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน เห็ดรวก เปราะ กระทิงเพาะ กระทิงเหว ข้าวโพดป่า ผักหวาน ยอดมะกอก ยอดกะพี้ ยอดจั่น ยอดสะเดา มะตูม พุทรา มะขามป้อม มะกอก ฯลฯ
4. เข้ามาหาสมุนไพร เช่น มะเกลือ ใบมะกา ใบมะขาม ต้นกระโดน ต้นตะโก ฯลฯ
5. นำสัตว์มาเป็นอาหารเช่น หมูป่า กระเจิง ฯลฯ

ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบัน ที่ความสมบูรณ์ของป่าลดลงประกอบทั้งการประกาศกฎกติกาการใช้ป่าชุมชนของเขาน้อยทำให้ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์น้อยลง โดยชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้ามาหาหน่อไม้ตามฤดูกาลที่มีการประกาศเปิดป่า ขอตัดไม้รวกไปทำแขนง หรือไม้ก็เข้ามาเก็บผักและสมุนไพรบางชนิดเท่าที่มีอยู่บนเขาเท่านั้น

4.6 การจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา

จากการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยที่ผ่านมาพอจะสรุปได้ดังนี้

1. หลังจากที่บ้านเขาน้อยได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน เมื่อ พ.ศ.2546 จึงเริ่มมีการเข้ามาจัดการป่าของคณะกรรมการป่า โดยมีการกำหนดกติกาในการใช้ป่า ซึ่งตอนแรกคณะกรรมการป่าชุมชนใช้คำว่า “ห้าม” ในการออกกฎในการใช้ป่า โดยห้ามไม่ให้ใครขึ้นไปใช้ป่าเลยซึ่งคณะกรรมการขาดการประชาสัมพันธ์กับชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจผิดในวัตถุประสงค์ของการปิดป่า โดยมีการปิดป่า ทุก 1 ตุลาคมของทุกปี ต่อมาป่าเสื่อมโทรมมากคณะกรรมการจึงประกาศปิดป่าทั้งปี โดยการปิดป่าจากคณะกรรมการป่านี้จะปิดป่าเพื่อไม่ให้คนมาหาหน่อไม้ในช่วงฤดูฝนเพื่อให้หน่อไม้ได้มีโอกาสเติบโตต่อไปอีกในปีหน้า
2. ใช้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยเปรียบเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์กลางความศรัทธาของชุมชนบ้านเขาน้อยโดยจะมีการทำบุญประจำปี โดยชุมชนได้จัดให้มีการทำบุญประจำปีเพื่อให้คนในชุมชนได้ระลึกถึงพระคุณป่าและเพื่อให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสป่า นอกจากทำบุญประจำปีบนเขาน้อยแล้ว ยังมีการทำบุญงานประจำปีของหลวงพ่อกรมขุนซึ่งเป็นงานทรงเจ้าประจำปีของคนในหมู่บ้านและละแวกใกล้เคียงนับถือมากซึ่งเป็นพิธีทรงเจ้าที่สืบทอดมานานจนถึงปัจจุบัน

4.7 วิธีการสืบทอดการอนุรักษ์ป่าชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นในอดีต

การสืบทอดการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยจากรุ่นสู่รุ่นในอดีตนั้นกระทำด้วยการบอกเล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมาโดยเริ่มต้นหลังจากหลวงปู่แทน ได้มรณภาพไปแล้ว ชาวบ้านหรือปู่ย่าตายายพ่อแม่ผู้ใหญ่ที่อยู่ในสมัยนั้นต่างก็บอกเล่าถ่ายทอดเรื่องราวของการขอขมาทนต์ต้นไม้และสัตว์ป่าบนเขาน้อยของหลวงปู่แทนแก่ลูกหลานของตนว่า หลวงปู่ขอร้องไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่ ๆ บนป่า ทำให้ต้นไม้ที่อยู่ติดกับบ้านของชาวบ้านที่มีความเคารพรักหลวงปู่แทนจึงยังอยู่ดี อีกทั้งหลังจากที่บ้านเขาน้อยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนแล้ว ก็จะมีการทำบุญเขาทุกปีโดยชาวบ้านได้นิมนต์พระครูรัตนคุณาธารเจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้ามาเทศนาและเล่าประวัติเกี่ยวกับเขาน้อย การอนุรักษ์ป่าเขาน้อยของหลวงปู่แทนให้แก่ชาวบ้านและเยาวชนได้ฟังกัน

4.8 มุมมองทัศนคติของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องป่าชุมชน

ปัจจุบัน เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านเขาน้อยได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่มีความทันสมัยมากขึ้น ทำให้เด็กและเยาวชนบ้านเขาน้อยในปัจจุบันห่างเหินการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับป่าเขาน้อยเหมือนกับบรรพบุรุษในอดีต ซึ่งเด็กและเยาวชนในปัจจุบันรู้จักเขาน้อยเพียงแต่ชื่อว่าเขาน้อยและเห็นป่าเขาน้อยว่าเป็นภูเขาขนาดเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน เด็กๆและเยาวชนเหล่านี้ไม่มีโอกาสได้ขึ้นเขาน้อยไปหาของป่า หรือเดินเล่นบนเขาน้อยเหมือนกับพ่อแม่พี่น้องในอดีตที่ต้องหากินบนป่าเขาน้อยทำให้เด็กและเยาวชนบ้านเขาน้อยในปัจจุบันขาดความรู้และความรักในป่าชุมชนบ้านเขาน้อย

แต่ทว่าหลังจากที่มีโครงการวิจัยป่า ๆ ของ สกว. นั้น จากตอนแรกที่เด็กและเยาวชนไม่เคยขึ้นไปเหยียบบนเขาน้อยเพราะผู้ปกครองห้ามด้วยกลัวอันตราย อีกทั้งเป็นเพราะการขาดช่วงในการสืบทอดมานานนั้น พอทีมวิจัยได้ไปสร้างความเข้าใจและนำเด็ก ๆ ไปเรียนรู้บนเขาน้อย ทำให้เด็กและเยาวชนรู้สึกภูมิใจ และรักในป่าเขาน้อยมาก เด็กและเยาวชนเริ่มตระหนักและเห็นคุณค่าของป่ามากขึ้นโดยสังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมซึ่งเด็ก ๆ มักจะบอกให้พาไปทำกิจกรรมบนเขา อีกทั้งเด็ก ๆ ยังบอกว่าไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าป่าเขาน้อยจะมีความสวยงามและมีคุณค่าถึงขนาดนี้ นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังอยากช่วยกันดูแลป่าและให้ความร่วมมือกับผู้ใหญ่ในการทำกิจกรรมต่างๆบนป่าเป็นอย่างดี เด็ก ๆ เกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความกระตือรือร้นที่จะหาความรู้จากป่า พืชสมุนไพรต่างๆที่มีบนเขา ทำให้พวกเขาได้รู้จักป่ามากขึ้นกว่าแต่ก่อน เด็กมีความผูกพันป่ามีประสบการณ์จริงกับป่า ได้สัมผัสจริง เช่น การเก็บลูกตะคร้อป่า ผักป่า ซึ่งจากการมีประสบการณ์จริงกับป่าของเด็กๆทำให้เด็กเกิดความซาบซึ้ง ความรักเกิดขึ้นในใจของเด็ก ซึ่งแตกต่างจากเด็กในอดีตที่เด็กไม่เคยได้เข้าป่าเลยเพราะป่าเขาน้อยในสมัยก่อนนั้นค่อนข้างรก อีกทั้งยังไม่มีผู้ใหญ่มาให้ความรู้เหมือนกับปัจจุบันที่ได้มีโครงการให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน ทำให้เด็กเกิดความรัก ความภูมิใจและเห็นคุณค่าของป่าเขาน้อย พวกเขาเกิดความตระหนักที่จะคอยดูแลรักษาป่าเขาน้อยเพื่อสืบทอดต่อรุ่นลูกหลานสืบไป

4.9 แนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน

1. มีการจัดสร้างรูปเหมือนหลวงปู่แทนเป็นการนำศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อหลวงปู่แทนผู้ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาน้อย เป็นการสร้างความเข้าใจ ความเกรงใจ ทำให้ความโลภที่บางคนอยากจะเข้ามาทำลายป่าลดลง
2. การทำกิจกรรมโดยการพาเด็กและเยาวชนไปเรียนรู้ในป่ากับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าและความสัมพันธ์ของป่า วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การใช้กฎกติกาที่ได้ทำการตกลงกันของชุมชนในการปิดเปิดป่าและมีการกำหนดเขตของป่า และมีกรรมการตั้งคณะทำงานป่าชุมชนขึ้นมาใหม่เพื่อการบริหารงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น
4. การสร้างธรรมะคู่กับธรรมชาติ โดยสร้างป่าชุมชนบ้านเขาน้อยให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า โดยในอนาคต น่าจะมีการสร้างศูนย์เรียนรู้สมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์และสร้างยุวมัคคุเทศก์น้อย

รูปที่ 6. การใช้ธรรมะและแรงศรัทธาค้ำครองป่าเขาน้อย

รูปที่ 7. หลวงปู่แทนศูนย์รวมจิตใจของชุมชนป่าเขาน้อย

รูปที่ 8. นิมนต์หลวงปู่แทนประดิษฐานบนยอดเขาน้อย

รูปที่ 9. การสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน “ศึกษา สะสม สืบทอด”

บทที่ 5

สรุป และการวิเคราะห์ผล

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเขาน้อย

ทีมวิจัยได้ค้นพบถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าเขาน้อย ซึ่งมีมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน โดยป่าชุมชนเขาน้อยนั้นไม่ได้เป็นเพียงแค่ป่าที่ขึ้นอยู่ใจกลางหมู่บ้าน แต่ป่าชุมชนเขาน้อยยังเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญที่ชาวบ้านเขาน้อยได้พึ่งพิงมาตั้งแต่อดีต ทั้งในด้านการใช้สอยประโยชน์จากต้นไม้ในการก่อสร้างบ้านเรือน และยังเป็นธนาคารอาหารและสมุนไพรที่สำคัญของคนในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ป่าชุมชนบ้านเขาน้อยยังเป็นศูนย์รวมความรัก ความสัมพันธ์และความเชื่อของชุมชน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าเขาน้อยดังเช่นในอดีต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้ามาใช้ชีวิตสัมผัสกับธรรมชาติของป่าชุมชนเขาน้อย แต่หลังจากที่ได้ทำโครงการวิจัยฯ โดยมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งเวทีสร้างความเข้าใจ การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เด็กและเยาวชนบ้านเขาน้อยได้มีโอกาสเรียนรู้ และร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเขาน้อยทำให้พวกเขาเกิดความรักและความภาคภูมิใจในผืนป่าเพิ่มมากขึ้น โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่เด็ก ๆ ชอบมากที่สุดก็คือการได้ทำกิจกรรมบนป่าเขาน้อย โดยในการทำกิจกรรมพวกเขาได้ร่วมในการวางแผนกิจกรรม ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยเด็กที่โตก็จะเป็นผู้ดูแลเด็กเล็ก ทำให้เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันอีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นอีกด้วย

จากการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมด อาจสรุปความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าได้ว่า ในอดีตคนในชุมชนบ้านเขาน้อยได้ใช้ป่าชุมชนเขาน้อยในการดำรงชีวิตกล่าวคือ เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพรและใช้ไม้ในป่าในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ เช่น ทำโรงศพ ทำบ้าน ฯลฯ ซึ่งมีความแตกต่างจากปัจจุบันเพราะป่าชุมชนบ้านเขาน้อยนั้นเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรม ไม่มีไม้ต้นใหญ่ให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์มากเหมือนอดีตแต่ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนก็ไม่ได้น้อยลง แต่ตรงกันข้ามกลับทวีความแน่นแฟ้นเพิ่มมากขึ้น เพราะจากความสัมพันธ์ที่มีแต่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจากป่าเพียงฝ่ายเดียวดังเช่นในอดีต แต่มาในวันนี้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของป่าชุมชนในด้านจิตวิญญาณเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจต่อชาวบ้านมากขึ้น ชาวบ้านรู้จักการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การหาหน่อไม้ หาสมุนไพรและรู้จักการรักษาป่ามากขึ้น มาในวันนี้ชาวบ้านเข้ามาในป่าเขาน้อยเพื่อมาหาความสงบทางจิตใจ ชาวบ้านหลายคนเข้ามานั่งวิปัสสนาในป่า เข้ามานั่งสมาธิสวดภาวนารูปเหมือนหลวงพ่อแพ ซึ่งประดิษฐานอยู่บนยอดเขาน้อย

5.2 แนวทางการจัดการป่าเขาน้อย

สำหรับแนวทางในการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดสู่รุ่นเด็กและเยาวชนในปัจจุบันนั้น ทีมวิจัยเพิ่งดำเนินการในเรื่องของการค้นคว้าข้อมูลและสืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ จากผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องของต้นไม้สมุนไพร ฯลฯ ต่อเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังสร้างกิจกรรมเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนร่วมกัน อาทิเช่น การเดินสำรวจป่า การสำรวจพรรณไม้ การทำแนวกันไฟ เป็นต้น

จากการดำเนินกิจกรรมตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา อาจพอสรุปได้ว่าการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดนั้นเป็นไปตามแผนงานที่ได้วางไว้ กล่าวคือ ทีมวิจัยพบว่าการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยที่ได้ผลดีและไม่เป็นการหักหาญน้ำใจของคนในชุมชนก็คือ การใช้แรงศรัทธาบวกกับกติกาการใช้ป่า ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่จะใช้กฎระเบียบในการใช้ป่าเพียง

อย่างเดียว ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์พูดคุยสร้างความเข้าใจระหว่างคนในชุมชน แต่หลังจากที่มีการทำวิจัย มีการพบปะพูดคุยกันมากขึ้น ความเข้าใจระหว่างกันก็มากขึ้นทำให้การดำเนินงานง่ายขึ้น อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนก็ดีขึ้น ซึ่งหลังจากการพูดคุย การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านเยาวชน ทำให้ชาวชุมชนบ้านเขาน้อยได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าชุมชนบ้านเขาน้อย โดยชาวชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า กล่าวคือ มีการประชุมชาวบ้านแล้วเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งเกิดจากการเลือกของชาวบ้านเอง ชาวบ้านมีส่วนร่วมและมีการรับรู้ ซึ่งแตกต่างจากคณะกรรมการในอดีตที่เกิดขึ้นจากการบังคับทางกฎหมาย คณะกรรมการบางคนยังไม่รู้ตัวเลยว่าเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนเพราะเขาถูกใส่ชื่อไว้เพื่อให้ครบจำนวนตามกฎหมายเท่านั้นเอง ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่ชาวบ้านเกิดความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการรักษาป่ามากขึ้น พวกเขาได้เข้ามามีส่วนร่วมจริงจึงทำให้เกิดความเต็มใจที่จะร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า และนอกเหนือจากกฎระเบียบที่ชาวบ้านร่วมกันตกลงแล้ว ชาวบ้านยังมีความศรัทธาต่อหลวงปู่แทนซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือโดยทีมวิจัยและชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างรูปเหมือนหลวงปู่แทนประดิษฐานไว้บนยอดเขาน้อยเพื่อไว้เป็นสถานที่สักการะเคารพบูชาแก่ชาวชุมชนบ้านเขาน้อย

แนวทางการจัดการป่าจากการดำเนินกิจกรรมการวิจัย พอสรุปแนวทางการจัดการป่าชุมชนบ้านเขาน้อยได้ว่าการที่จะดูแลป่าชุมชนเขาน้อยให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์หรือดีขึ้นจากอดีตนั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ซึ่งความร่วมมือที่ได้นั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้หากชุมชนไม่เข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญของป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเยาวชนและเด็กเล็กในชุมชนที่มีวิถีชีวิตห่างจากป่า ดังนั้นการจัดการป่าที่ยั่งยืนก็คือการถ่ายทอดความรู้และความรักที่มีต่อป่าจากรุ่นสู่รุ่น โดยทีมวิจัยและชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญตรงจุดนี้ จึงได้มีการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ บนเขาน้อย อาทิเช่น การทำบุญป่า การนั่งวิปัสสนา การสรงน้ำหลวงปู่แทน ฯลฯ ซึ่งนอกเหนือจากการสืบทอดทางด้านความรู้ และความรักที่มีต่อป่าจากรุ่นสู่รุ่นแล้ว ชาวชุมชนเขาน้อยยังมีกติกากำหนดในการเข้ามาใช้ป่า มีช่วงเวลาเปิดป่าและช่วงเวลาปิดป่าเพื่อเป็นการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ

5.3 บทเรียนที่ได้จากการวิจัย

1. การจัดการทีมที่มีความแตกต่างกันทั้ง การปรับอารมณ์ ประสบการณ์ความคิด ความต้องการ ของสมาชิกในทีมให้มีความสอดคล้องกัน โดยทีมวิจัยได้แก้ปัญหาด้วยการวางบทบาท มอบงานที่ตนถนัดให้แก่สมาชิกในทีม นอกจากนี้ยังต้องมีการให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ต้องฟังและยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกันและมีการตั้งจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อเป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน

2. การเรียนรู้ได้จากการปฏิบัติจริง ลองผิดลองถูก

3. ปัญหาทุกอย่างแก้ไขได้ด้วยการพูดคุยปรึกษาหารือด้วยจริงใจ

4. ค่านิยมเก่ามักคิดว่าเมื่อทำโครงการได้งบประมาณก็ต้องได้สิ่งของวัตถุที่เห็นชัด ๆ แต่ ค่านิยมใหม่ เราได้องค์ความรู้ วิธีคิด

5. ทีมวิจัยรู้หน้าที่และงานของตน

5.4 ข้อเสนอแนะ

1. หากมีการทำโครงการวิจัยครั้งต่อไป สิ่งທີทีมวิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องทีควรจะต้องแก้ไขก็คือการแก้ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการเงิน ส่วนใหญ่ชาวบ้านมักคิดว่าเมื่อมีงบประมาณอะไรเข้ามาสามารถนำมาใช้จ่ายซื้อของหรือสร้างสิ่งก่อสร้างได้เลย ซึ่งแตกต่างจากการใช้จ่ายในงบประมาณของโครงการทีต้องจัดทำตามแผนงานทีกำหนดไว้
2. การให้คามสำคัญกับแผนงาน ซึ่งเป็นเรื่องทีทีมวิจัยสมควรจะพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการทำกิจกรรมบางครั้งเป็นกิจกรรมทีนอกเหนือจากแผนงานทีกำหนด ทำให้การดำเนินงานตามแผนงานบางครั้งล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดทีวางไว้

ท้ายสุดนี้ ขอนำเสนอคำพูดความในใจของลุงชวนซึ่งเป็นกรรมการปทุมชนตั้งแต่รุ่นแรกและเป็นผู้คอยดูแลอนุรักษ์ปทุมชนเขาน้อยมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน และเป็นหนึ่งในทีมวิจัยซึ่งลุงชวนได้กล่าวไว้ว่า **“ตั้งแต่วันแรกจนถึงวันนี้การได้เข้าร่วมทำโครงการนี้ทำให้เกิดความภาคภูมิใจทีสุดในชีวิตเพราะได้เกิดองค์พระ เด็กๆก็ได้เข้ามาเรียนรู้ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ก่อนหน้านี้ก็ตั้งใจว่าอยากจะทำให้มีการหล่อพระ พอโครงการเข้ามาทำให้การหล่อพระเสร็จสมความตั้งใจ ตอนนั้นนอนตายตาหลับ คนนอกไม่ได้ทำก็ไมรู้พูดอย่างเดียว ภูมิใจมากเลย ถ้าตายก็ตายตาหลับแล้ว”**

ภาคผนวก

ทีมวิจัย

1. พ.จ.อ.หญิง สมจิตร	สวนแก้ว	หัวหน้าโครงการ
2. นายเกตุณรินทร์	ชุ่มบัว	ทีมวิจัย
3. นางอัจฉราวดี	บุญโต	ทีมวิจัย
4. นายสมพงษ์	บุญนาค	ทีมวิจัย
5. ส.อบต.มนต์	พัชนี	ทีมวิจัย
6. นายชวน	จำก้านัด	ทีมวิจัย
7. ส.อบต.มานพ	รอดนิตย์	ทีมวิจัย
8. นางจำเนียร	โพธิ์อ่อง	ทีมวิจัย
9. นายมิน	บุญนาค	ทีมวิจัย
10. นางบุญธรรม	หีบทอง	ทีมวิจัย
11. นางสาวสมหมาย	สวดมนต์	ทีมวิจัย
12. นายเฉย	วิเศษสังข์	ทีมวิจัย
13. นายนฤชา	สวดมนต์	ทีมวิจัย
14. ร้อยตรีบุญชิน	ฤทธิ์แรง	ทีมวิจัย
15. ผู้ใหญ่สุริยะ	ไพรวัลย์	ทีมวิจัย
16. นางสาววันทิดา	บุญเกิด	ทีมวิจัย
17. นายสนอง	จำก้านัด	ทีมวิจัย
18. นายสมชาย	วิเศษสังข์	ทีมวิจัย
19. เด็กชายอาชัย	ชุ่มบัว	ทีมวิจัย
20. เด็กชายสุรศักดิ์	รักษ์พิทักษ์	ทีมวิจัย
21. เด็กหญิงสุนิสา	ทองปุก	ทีมวิจัย
22. เด็กหญิงชลนิชา	ชุ่มบัว	ทีมวิจัย
23. เด็กหญิงเอมวิภา	จรรยาเรือง	ทีมวิจัย
24. เด็กหญิงอังคณา	กองกระการ	ทีมวิจัย
25. เด็กชายพงษ์กร	กลิ่นทิพย์	ทีมวิจัย
26. เด็กชายณัฐวุฒิ	จำก้านัด	ทีมวิจัย
27. เด็กชายสุริยะวงศ์	มีทรง	ทีมวิจัย
28. เด็กหญิงสิริพร	วิเศษสังข์	ทีมวิจัย
29. เด็กชายอุดมศักดิ์	วิเศษสังข์	ทีมวิจัย
30. เด็กชายนฤเทพ	โชติช่วง	ทีมวิจัย
31. เด็กชายภากร	จำก้านัด	ทีมวิจัย
32. เด็กหญิงนิชากร	จำก้านัด	ทีมวิจัย
33. เด็กหญิงศิริรัตน์	มีทรง	ทีมวิจัย

34. เด็กชายทศพล	สร้อยอากาศ	ทีมวิจัย
35. เด็กชายธันวา	สังข์นุช	ทีมวิจัย
36. เด็กหญิงอลิสา	โกมลหิรัญ	ทีมวิจัย
37. เด็กชายกฤษฎา	สวคมนต์	ทีมวิจัย
38. เด็กหญิงวรรณธิมา	ทำดวง	ทีมวิจัย
39. เด็กชายชูศักดิ์	วิเศษสังข์	ทีมวิจัย
40. เด็กหญิงณิชการ	บุญถนอม	ทีมวิจัย
41. เด็กชายสิทธิศักดิ์	พุกกำเนิด	ทีมวิจัย
42. เด็กชายณัฐพล	นิลอร่าม	ทีมวิจัย

รายชื่อพันธุ์ไม้และสรรพคุณในป่าเขาน้อย

ลำดับ	ชื่อต้นไม้	สรรพคุณ
1	ต้นปฐู	แก่น คัมภสมยาแก้ ริดสีดวง เปลือกแก่น แก้โรคกะษัย, โรคเลือด
2	สมอหินเปิด	ใบ ใช้ปิดปากแผล ดินใช้ก่อสร้าง
3	โมกมัน (ไม้ประจำจังหวัดราชบุรี)	ใช้ทำพายสำหรับพายเรือ, ใช้ทำร่มหนังสะตึก, และแกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ
4	ตะแบก	เป็นไม้ระดับสอง ใช้ก่อสร้าง
5	จันทอน	บุดเปลือกใส่ครกตำข้าวตำ จะมีฟอง สามารถใช้แทนผงซักฟอกได้
6	สะแกกรัง	ใช้ราก ตากแดดคั้น แก้โรคซาง
7	สะเดา	ดอกสะเดา, ใบสะเดาอ่อน รับประทานเป็นอาหารได้ รากตากแห้งชงเป็นยาแก้ คัน, แก้ไข้ทับทิม ลำต้นใช้ก่อสร้าง, ใบเป็นยาฆ่าแมลงได้
8	ต้นชาก	ราก + รากสะเดา แก้คัน เปลือก ตากแห้ง แก้โรคมะเร็ง
9	สะเมसान	ใบเล็ก, ส่วนจี๋เหล็กใบโตกว่า, แก่นสับรากลีโลละ 12-20 บาท, คัมแก้โรคปอด
10	มะเกลือ	ลำต้นใช้ทำค้ำขวาน, ราก, เปลือกและลำต้น ใส่กะแช่ (เครื่องคั้นเมา) กะแช่จะไม่บูดเสีย ลูกมะเกลือตำประมาณ 5 ลูก ใส่น้ำปูนใส คั้นคั้นครึ่งแก้วช่วยขับพยาธิ , เป็นยาขับถ่าย, เปลือกใช้ข้อมแห, ข้อมผ้าให้เป็นสีดำ
11	ต้นข่อย	ใบข่อยใช้รู้ดปลาไหล, ใบข่อยตำใส่กับน้ำข้าวข้าวกินแก้โรคร้อนใน, เอาลำ ต้นเล็ก ๆ ทบใช้แทนแปรงสีฟันใบใช้ถูฟันสะอาด, ปอกเปลือกบาง ๆ ทบแล้ว ใช้สีฟันแก้เมงกินฟัน, ทำเป็นฝอย ๆ สูดแก้ริดสีดวงจมูก
12	ตะโก	ลูกตะโกใช้รับประทานเป็นอาหารได้ เมล็ดมีรสมัน แก้โรคเบาหวาน , รากตากแห้งคั้นรับประทาน ทำให้เจริญอาหาร , ลูกใช้ข้อมแห
13	แคทราย	ลำต้นใช้ทำพานท้ายปืน
14	จี๋เหล็ก	ใบ ดอก ใช้คั้นรับประทานเป็นอาหารได้ แกง, คัม แก่น ตากแห้งคั้นแก้โรคกะษัยต่าง ๆ แก้โรคเบาหวาน ช่วยบำรุงเลือด
15	มะกอก	ลูกมะกอกแก่, ใบมะกอกอ่อน ใช้เป็นอาหาร รับประทานได้ เช่น ตำน้ำพริก, ใส่ส้มตำ, จิ้ม น้ำพริก

		เป็นยาแก้ไอ แก้คอแห้ง และใช้ลูกกรอกสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ช่วยให้เจริญอาหาร
16	สะเหลงพันธุ์	ลอกเปลือกเถา แล้วพื้นเป็นขดเรียกว่าเชือก ใช้ผูกช้าง ม้า วัว ควาย ในสมัยก่อน สามารถผูกทำเปล ถากเปลือกขึ้น 3 ลง 3 ต้มกรอกวัวแก้งแดง
17	พุทรา	ลูกแก่ ใช้รับประทานเป็นอาหารได้ จิ้มพริกกับเกลือ ใบบอ่อน กินได้แก้โรคชา
18	กาสะลอง(ปีบ)	ดอกปีบ ดากแห้ง หั่นสุบเป็นยาพื้นได้
19	กัลปพฤกษ์ (ต้นคูณ)	เปลือกต้มแก้โรคไต , กระเพาะ ฝัก ต้มเป็นยาแก้เบาหวาน แก่น + มะเกลือ ต้มแก้ไข้ทับทิม แก้พิษ
20	มะตูม	ลูกแก่ ใช้เป็นอาหารรับประทานได้, ต้มทำน้ำมะตูมดื่ม มะตูมทั้ง 5 ลูกอ่อน ๆ หั่นเป็นแว่น ดากแดด ต้มช่วยลดความดัน แก้โรคภัย บำรุงเลือด
21	ลำโรง	เปลือกดากแห้งต้มแก้โรคเมรั้ง เปลือกของลูกลำโรง ใช้แทนภาชนะ ประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ
22	ต้นโพธิ์(ต้นใหญ่)	ใช้ใบบอ่อน ๆ จะระบุปิดปากแผล แก้หนอง
23	จามจุรี(ก้ามปู)	ใบใช้ล่อปลาเหยื่อ ใบแห้งให้ทำปุ๋ยหมัก ฝักทำยา
24	ต้นตาล	คุณลักษณะ คือตายจากยอดลงมาโคนต้น กลีบทางตาล เอาเส้นใยทำบ่วงค้อมสำหรับล่าสัตว์ ในสมัยก่อน, ใช้ทำไม้กวาด ใบบอ่อนใช้จักสานอุปกรณ์เครื่องใช้ได้สวยงาม ใบแก่ใช้มุงหลังคากระท่อม, ทำฝาน้ำ ลูกตาลอ่อน ใช้แกง ต้ม กินได้ ลูกตาลแก่ ใช้ทำขนมตาล อร่อย, ตาลทั้ง 5 + ต้น ตะเเกรย ต้มแก้โรคไข้ทับทิม, แก้เบาหวาน
25	ต้นคาง	เป็นไม้โตเร็ว มอด ปลวก ชอบกิน ใช้ก่อสร้าง
26	มะขาม	ใบต้มอาบทำให้สายตาสั้น, ฝักแก่ เป็นอาหารอย่างดี เปลือก เป็นยาสมานแผล, ต้มแก้พิษ, ริดสีดวง, ใช้ทับทิม, ลำต้นแก้ไข้ทำเชือก, ก่อสร้าง, เผาถ่านดีมาก
27	มะขามป้อม	ลูกรับประทานแก้เจ็บคอ, คอแห้ง แก้กระหายน้ำ
28	ต้นจ๊ว	ตาที่ติดกับเปลือกจ๊วใช้รับประทานแทนหมากพลูได้ จะมีสีแดงคล้ายหมาก กินกับค้อม ปากจะแดงเวลารับประทาน ลำต้นลอก เปลือกทำสะพานวัว ควาย
29	ต้นปีบ (ชำ)	จัดสวน
30	กะพืทอง	ใช้ก่อสร้าง

31	มะกา	ใช้ได้ทุกอย่างของดิน ต้มเป็นยาแก้โรคท้องผูก, แก้กษัย ใบ 25 ใบ ตากแห้ง ต้มเป็นยาบำรุงเลือด
32	ต้นกร่าง บนเขา	คล้ายต้นโพธิ์
33	ต้นชิงช้า	หรือสมัยโบราณเรียก เช็ดตุ๊ดพระร่วง ต้มเป็นยาบำรุงเลือด
34	สมอหยา	
35	ชันทอง- พญาบตร	เปลือกตากแห้งต้มแก้โรคกษัย บำรุงเลือด แก้ปวด
36	ตะคร้อป่า	ลูกคล้าย ๆ ลูกเงาะ
37	อิงแอ (พิงแอ)	
38	ต้นค่อม	ใช้เปลือกกินแทนกินหมากพลูได้ กินแล้ว ปากจะแดง
39	ต้นแจง	เปลือกตากแห้งต้มแก้กษัย บำรุงเลือด
40	ไม้แดง	เปลือกตากแห้งต้มแก้โรคมะเร็ง
41	ต้นอีพลัก	
42	นมวัว	ลูกแก่ ๆ รับประทานได้ ราก ต้มเป็นยาช่วยเจริญอาหาร
43	สะแกวัลย์	แก้โรคเบาหวาน, บำรุงกำลัง ต้มดื่มแทนน้ำชา
44	สนวน	ใช้ก่อสร้าง
45	ต้นเปลาหรือ เปลาญ้อย	ต้นตากแห้งต้มแก้โรคริดสีดวง ต้มแก้ฝี หนอง
46	กาลันทา	ต้นตากแห้งต้มช่วยให้เจริญอาหาร แก้โรคผอมแห้งแรงน้อย
47	กอไม้รวก	ลำต้นใช้ก่อสร้าง, ทำรั้ว ฯลฯ
48	ลีลาวดี	
49	สามพันตา	
50	ต้นสิดา	
51	ชงโค	
52	อินทรี	